

Antropologie, tělo a medicína

Eva Šlesingerová

ECTS:

Kontakt: eslesi@fss.muni.cz

Konzultační hodiny: úterý 15:30 – 16:30, místnost 349

Anotace

Studium různých podob léčení a medicíny v jejich kulturní bohatosti či pozornost věnovaná tělu a tělesnosti jsou součástí sociální antropologie od počátku její institucionální existence – tedy už více než sto let. Posledních deset let ale dochází k velikému vzestupu této subdisciplíny (Medical Anthropology) a to zvláště ve spojitosti 1) s rozvojem nových biotechnologií, genomiky, bioniky či 2) se zájmem o studium vztahu biomedicíny a tzv. alternativních medicín (CAM) či etno/domorodých medicín a v neposlední řadě 3) se zájmem o tělo jako o něco, co je nejen předmětem popisu, ale také aktérem nebývalých možností proměn, vylepšení a vytváření člověka (post a transhumanismus). Cílem magisterského kurzu Antropologie, tělo a medicína je nabídnout studujícím přehled základních debat a etnografických studií, které se zabývají tělem, zdravím, nemocí, medicínou z hlediska jejich kulturního a sociálního zakotvení. Tematicky se v kurzu budeme věnovat fenoménům, teoriím jako jsou např.: koncepty zdraví a nemoci, instituce medicíny a etnomedicíny, medicínský pluralismus, léčitelství (folk medicine), koncept post/trans/humanismu, biopolitika, klasické etnografie o domorodém léčení, či bio-objekty (DNA, embrya) nebo v neposlední řadě kyber a bionická těla, apod. Kurz je otevřen nejen pro studující antropologie a sociologie, ale může být přínosem také pro studující z Přírodovědecké nebo Lékařské fakulty MU.

Podmínky ukončení kursu:

- Průběžné odevzdávání vždy jedné otázky týkající se povinné četby do Odevzdávrny – nejpozději jeden den před přednáškou (max 30 bodů celkem)_odevzdání otázky po

termínu = 0 bodů. *Kromě otázky z četby na první hodinu – tu odevzdejte nejpozději v druhém týdnu (tedy 26.9.)*

- Na konci semestru (bude upřesněno datum) odevzdání krátkého eseje (min5 – max7 normostran) na vybrané téma (40 bodů)
- Kolokvium/ Zkouška. Závěrečná ústní, zkouška, vychází z textů *povinné četby* a z témat přednášek probíraných na hodinách (max 30 bodů). Účast na zkoušce je povinná.

Stupnice hodnocení:

A: 100 – 95

B: 94 – 90

C: 89 – 80

D: 79 – 70

E: 69 – 60

F: 59 – a méně

Struktura a časový rozvrh kurzu:

1. 20.9. Úvod do kurzu/Co je to tělo a tělesnost?_ Antropologická perspektiva

úvod do organizace kurzu, tělo a tělesnost v antropologii a v sociálních vědách, trans-corporal bodies, unstable bodies, kolektivní těla

Povinná literatura:

Sylabus ke kurzu

Marcel Mauss (*Techniques of the Body*)

Doplňující literatura:

Kohn, E. 2007. „How dogs dream? Amazonian natures and the politics of transspecies engagement“. In: *American Ethnologist*, Vol. 34, No. 1, pp. 3–24.

Latour, B. *How to talk about the Body? The Normative Dimension of Science Studies*

Lock, M. 2001. „The alienation of body tissue and the biopolitics of immortalized cell lines“, *In: Body and Society*, 7, 63–91.

Rheingenger, H.-J. 2000. “Beyond nature and culture: modes of reasoning in the age of molecular biology and medicine“. In: Lock Margaret, Young Allan, Cambrosio Alberto. *Living and Working with the New Medical Technologies: Intersections of Inquiry*. Cambridge: Cambridge University Press.

Scheper-Hughes, N., Lock, M. 1987. *The Mindful Body: A Prolegomenon to Future Work in Medical Anthropology*, *Medical Anthropology Quarterly*, New Series, Vol. 1, No. 1, pp. 6-41.

2. 27.9. Co je to medicína? Antropologická perspektiva

zdraví a nemoc, diagnóza, etnomedicína, biomedicína, medikalizace, biomedikalizace

Povinná literatura:

Turner, V. 1969 (2004). *Průběh rituálu*. (část kapitoly 2 /Paradoxní vztah dvojčat v Ndembském rituálu, str. 51 - 73.) Brno: Computer Press.

Lock, M., 2007. "Human Body Parts as Therapeutic Tools: Contradictory Discourses and Transformed Subjectivities". In: Lock and Farquhar (eds.), *Beyond the Body Proper: Reading the Anthropology of Material Life*. Duke University Press.

Doplňující literatura:

- Bynum, W. 2008. *The history of medicine: A very short introduction*. Oxford University Press.
- Clarke, A. E., Shim, J. K., Mamo, L., Fosket, J. R., & Fishman, J. R. (2003). Biomedicalization: Technoscientific transformations of health, illness, and US biomedicine. *American sociological review*, 161-194.
- Foucault, M. 2010. *Zrození kliniky*. Pavel Mervart. (kapitola 4, str. 73-85, kapitola 5, str. 85 - 111 a kapitola 7, str.131-149).
- Goffman, E., & Helmreich, W. B. (1961). *Asylums: Essays on the social situation of mental patients and other inmates* (Vol. 277). New York: Anchor Books.
- Good, R. *Medical Anthropology and the Problem of Belief*
- Kleinman, A. 1995. "What is Specific to Biomedicine?" *Writing at the Margin: Discourse between Anthropology and Medicine*, pp. 21-40.
- Porter, R. 2013. *Dějiny medicíny. Od starověku po současnost*. (1983). Praha: Prostor (úvod, kapitola 10, 20, 21, 22).

3. 4.10. Nemoc jako metafora, nemoc a narativa, infekční choroby

Co je to nemoc/ zdraví, diagnózy, nemoc jako metafora, jazyk a nemoc, AIDS, rakovina, mor, epidemie

Povinná literatura:

Sontag, S. 1997. *Nemoc jako metafora, AIDS a jeho metafory*. Praha: Mladá fronta. (kapitola Nemoc jako metafora).

Doplňující literatura:

- Douglas, Marry. 1991 (1966). *Purity and Danger. An Analysis of the Concepts of Pollution and Taboo*. London: Routledge, s. 159-179.
- Gilman, E. B. 2010. "The subject of the plague". *Journal for Early Modern Cultural Studies*, 10(2), 23-44.
- Hansen, Ch., Needham, C., Nichols, B. 1991 (2010). *Pornografie, etnografie a diskurzy moci*. In: *Vizuální antropologie. Kultura žitá a viděná*. Nakladatelství Pavel Mervart.
- Lupton, D. 2012. *Medicine as culture: illness, disease and the body*. SAGE.
- Martin, E. 1991. „The Egg and the Sperm: How Science Has Constructed a Romance Based on Stereotypical Male-Female Roles“ in *Signs*, Vol. 16, No. 3, pp. 485–501. The University of Chicago Press.

4. 11.10. Kulturní pojetí těla a medicíny, magie, šamani, rituál

medicínský pluralismus, komplementární medicína, racionalita a medicína

Povinná literatura:

Dušek, P. *Cesty k transu*, <http://www.dingir.cz/archiv/Dingir408.pdf>
Rozhovor s Petrou Brzákovou, <http://www.dingir.cz/archiv/Dingir408.pdf>

Doplňující literatura:

- Elias, N. 1939 (2006). *O procesu civilizace. Sociogenetická a psychogenetická zkoumání (1.-2.)*, Praha: ARGO.
- Evans-Pritchard, E. 1937 (2010). "The Notion of Witchcraft Explains Unfortunate Events", In Byron J. Good, Michael M. J. Fischer, Sarah S. Willen, Mary-Jo DelVecchio Good (eds.) *A Reader in Medical Anthropology: Theoretical Trajectories, Emergent Realities*. Willey-Blackwell Publishing.
- Lock, Nguyen. 2010. „Medical Pluralism“, In *Anthropology of Biomedicine*, Willey-Blackwell Publishing, str. 61 -65.
- Ong, A. 2007. "The Production of Possession, Spirits and the Multinational Corporation" in Malaysia, In: Lock and Farquhar (eds.), *Beyond the Body Proper: Reading the Anthropology of Material Life*. Duke University Press.

5. 18.10. Biopolitika, politika a tělo_ biomoc a medicína

biosocialita, biobanky, tělo a medicína v politice, neo-materialismus, teorií sítí a aktérů a tělo

Povinná literatura:

- Foucault, M. 1999. *Dějiny sexuality I. Vůle k vědění*. Přeložil Č. Pelikán. Praha: Herrmann & synové., 1 a 4 kapitola.

Doplňující literatura:

- Foucault, M. 2009. *Zrození biopolitiky*. Přeložil P. Horák. Brno: CDK.
- Ingold, T. a Pálsson, G.(eds.). 2013. *Biosocial Becomings: Integrating Social and Biological Anthropology*, Cambridge: Cambridge University Press.
- Lemke, T. (2011). *Biopolitics: An advanced introduction*. NYU Press.
- Lock, Nguyen. 2010. „Population as a Problem“, In *Anthropology of Biomedicine*, Willey-Blackwell Publishing, *Anthropology of Medicine*.
- Lock, Nguyen. 2010. „The Social Life of Organs“, In *Anthropology of Biomedicine*, Willey-Blackwell Publishing, *Anthropology of Medicine*.
- Morgan, L. (2009). *Icons of life: A cultural history of human embryos*. University of California Press.
- Rose, N. (2007). *The politics of life itself: Biomedicine, power, and subjectivity in the twenty-first century*. Princeton University Press.
- FILM: Gattaca (<http://www.csfd.cz/film/11993-gattaca/>)

6. 25.10. čtecí týden

7. 1.11. Biotechnologizace těla a medicíny_ bio-objekty, DNA, kmenové buňky *bio-objekty, syntetická biologie, technoantropos, molekularizace života, DNA*

Povinná literatura:

- Rabinow, P., N. Rose. 2006. „Biopower Today.“ *BioSocieties* 1: 195–217.

Doplňující literatura:

- Bock von Wülfingen, B. (2012). From Re-Pair and Re-Production to (re)generation: Bio-Objects as Indicators of Cultural Change. *Croat Med. J.* 53 (5):502-504.
- Braun, B. 2007. „Biopolitics and the Molecularization of Life.“ *Cultural Geographies* 14(1): 6-8.
- Brown, N. a Webster, A. 2004. *New Medical Technologies and Society: Reordering life.* Cambridge: Polity.
- Franklin, S., & Roberts, C. 2006. *Born and made: An ethnography of preimplantation genetic diagnosis.* Princeton University Press.
- Nelkin, D., & Lindee, M. S. (2004). *The DNA mystique: the gene as a cultural icon:[with a new preface and conclusion].* University of Michigan Press. (kapitola 1, str. 1 - 19, a kapitola 10, str. 192 - 204).
- Pálsson, G. 2007. *Anthropology and the New Genetics.* Cambridge University Press.
- Rose, N. (2007). *The politics of life itself: Biomedicine, power, and subjectivity in the twenty-first century.* Princeton University Press.
- Šlesingerová, E. 2014. *Imaginace genů. Sociologická perspektiva.* Praha: Sociologické nakladatelství SLON.
- Vermeulen N., S. Tamminen, A. Webster (eds.). (2012). *Bio-Objects, Life in the 21st Century.* Ashgate. (16-25).

8. 8.11. Tělo, umění, technologie a posthumanismus_ případ SciArt/BioArt I.

biotechnologické umění, umělý život, STS (Science and Technology studies), idea sítě, tělo bez orgánů, kolektivní těla, antropologie živého

Povinná literatura:

- Bostrom, N. 2003. The Transhumanist FAQ: A General Introduction. *Transhumanism.* Oxford University: Oxford. Dostupné z: <http://www.transhumanism.org/resources/FAQv21.pdf>

Doplňující literatura:

- Agamben, G. 1995. *Homo Sacer: Sovereign Power and Bare Life.* Stanford. California: Stanford University Press.
- Ascott, Roy. Shanken, A. Edward. 2003. *Telematic embrace: visionary theories of art, technology, and consciousness.* Berkeley: University of California Press.
- Kac, Eduardo (ed) 2007. *Signs of Life.* Massachusetts Institute of Technology, str: 1-28.
- Person, Lawrence, 1998. Notes Toward a Postcyberpunk Manifesto. *The Cyberpunk Project.* Dostupné z: http://project.cyberpunk.ru/idb/notes_toward_a_postcyberpunk_manifesto.html
- Šimůnková, K. 2013. Second Life: Míst mezi Zemí a Měsícem. O současných virtuálních podobách těla, self a genderu. *Mediální studia* r. 8, č. 3: 338-356. Dostupné z: https://medialnistudia.files.wordpress.com/2013/12/ms_2013_3_web_simunkova.pdf
- Stelarc. *Ear on Arm.* Dostupné z: <http://stelarc.org/?catID=20242>

9. 15.11. Tělo, umění, technologie_ posthumanismus_ případ SciArt/BioArt II.

roboti, digitální tělesnost, machine/human, postava kyborga, umělý, syntetický život

Povinná literatura:

- Petrů, Marek, 2005. *Možnosti transgrese: je třeba vylepšovat člověka?.* Praha: Triton.

Doplňující literatura:

- Anker, S. a Nelkin, D. 2003. *The Molecular Gaze: Art in the Genetic Age*. Cold Spring Harbor Laboratory Press.
- Braidotti, Rosi. 2006. „Posthuman, All Too Human, Towards a New Process Ontology“, In: *Theory, Culture & Society*, London:SAGE, 23(7–8): 197–208.
- Defining Cyborg Anthropology, 2011. *Cyborg Anthropology*. Dostupné z: http://cyborganthropology.com/Defining_Cyborg_Anthropology
- Haraway, Donna. 1985. Manifest kyborgů: Věda, technologie a socialistický feminismus ke konci dvacátého století. In *Sociální studia* 7. Brno: Masarykova univerzita, s. 51–58.
- Hayles, Katherine. 1999. „How We Became Posthuman: Virtual Bodies“. In: *Cybernetics, Literature and Informatics*, Chicago: The University of Chicago Press.
- Huxley, Julian. 1957. „Transhumanism“. In *New Bottles for New Wine*, pp 13-17. London: Chatto&Windus. Dostupné na: <http://www.transhumanism.org/index.php/WTA/more/huxley>

FILMY – Blade Runner, Her, Transcendence, Vesmírná Odyssea 2001, atd.

10. 22.11. Kinship, genetika, rasa a tělo_případ genografie

genografie, nová genetika a společnost, idea rasy a tělesnost dnes, koloniální těla, postkolonialismus a medicína, molekularizovaná těla a medicína

Povinná literatura:

- Skinner, D: „Racialized Futures: Biologism and the Changing Politics of Identity.“ *Social Studies of Science*, 36/3 (June 2006): 459–48 (česky dostupné z: <http://socstudia.fss.muni.cz/dokumenty/080710104334.pdf>)

Doplňující literatura:

- Lemke, T. 2013. *Perspectives in Genetic Discrimination*. New York, N.Y.:Routledge.
- Lock, Nguyen. 2010. „Colonialism“, In *Anthropology of Biomedicine*, Willey-Blackwell Publishing, Anthropology of Medicine.
- Lock, Nguyen. 2010. „Human Difference Revisited“, In *Anthropology of Biomedicine*, Willey-Blackwell Publishing, Anthropology of Medicine.
- Pálsson, G. 2016. Unstable bodies. *Biosocial Perspectives on Human Variation*
- Rose, N., Novas, C. 2004. „Biological Citizenship.“ In A. Ong, S. Collier (eds.). *Global Anthropology*. Oxford: Blackwell.
- Schramm, K., Skinner, D., Rottenburg, R.(eds). 2012. „Identity Politics and the New Genetics. Re/Creating Categories of Difference and Belonging“. In: *Studies of the Biosocial Society*. Berghan Books: New York/Oxford. Vol. 6.
- Šlesingerová, E. 2005. Imaginace genů a hranice etnických identifikací. *Sociální studia*, Brno: Fakulta sociálních studií, 2005, 2, s. 35-55.

11. 29.11. host1

12. 6.12. Ne/normální těla, normální a patologické_nová eugenika

ab/normální těla, disability studies, eugenika

Povinná literatura:

Murphy, R.F. 2001. *Umlčené tělo*. Praha: SLON. 1. a 2.část, str.17 – 132.

Doplňující literatura:

Hacking, I. (1986). Making up people. In Heller, T. C., & Brooke-Rose, C.(Eds.). *Reconstructing Individualism: Autonomy, Individuality, and the Self in Western Thought*. Stanford University Press. S. 222-236.

Kolářová, K. 2014. *Disability/Jinakost – postižení – kritika. Společenská konstrukce nezpůsobilosti a hendikepu. Antologie textů z oboru disability studies*. Praha:SLON (Úvod)

Taussig, K.-S., Rapp, R., Heath, D. 2001. *Flexible Eugenics*.

13. 13. 12.host2